

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد علوم تحقیقات گلستان

دانشکده علوم انسانی

گروه حقوق

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته حقوق

گرایش جزا و جرم شناسی

عنوان:

نقش نهاد های اجرایی استان گلستان در پیشگیری از وقوع جرم با نگاهی

به اقدامات دستگاه قضایی

استاد راهنما:

دکتر طالع زاری

استاد مشاور:

دکتر ایرج گلدوزیان

نگارش:

فیض محمد خورشیدی

پاییز ۹۳

چکیده

جامعه آماری نهاد های اجرایی کل استان گلستان اعم از نهاد های نظارتی، دولتی و غیر دولتی کل استان گلستان می بود که به فعالیت در بحث پیشگیری از وقوع جرم پرداخته بودند . نتایج تحقیق نشان داد که با مفهوم سازی پیشگیری و همبستگی در بخشها و سازمانهای دولتی و غیر دولتی در بحث پیشگیری از وقوع جرم و تقسیم کار براساس ظرفیت و توانمندی سازمانها و نهاد های دولتی و غیر دولتی در پیشگیری از وقوع جرم می توانیم به طور کارآمد و موثر در خصوص اجرایی نمودن اهداف پیشگیری از وقوع جرم به طور همه جانبه عمل نماییم . همچنین بانظارت قوه قضائیه در خصوص نحوه عملکرد و سازماندهی نهاد های اجرایی فوق قطعا می تواند شرایط هموارتری در خصوص اجرایی نمودن مدیریت پیشگیری از وقوع جرم در استان گلستان پرداخت.

کلید واژگان : نهاد های اجرایی ، پیشگیری از وقوع جرم، اقدامات قضایی. دستگاه های قضایی استان گلستان

فهرست مطالب

.....	چکیده
۱.....	مقدمه
۳.....	<u>۱- بیان مساله</u>
۶.....	<u>۲- اهمیت و ضرورت</u>
۷.....	<u>۳- اهداف تحقیق</u>
۷.....	الف) اهداف کلی
۷.....	ب) اهداف فرعی
۷.....	<u>۴- سؤالات تحقیق</u>
۷.....	<u>۵- فرضیات تحقیق</u>
۸.....	<u>۶- کاربرد تحقیق</u>
۸.....	الف) کاربرد های تحقیق در حوزه تقنینی
۸.....	ب) کاربرد های تحقیق در حوزه قضایی
۸.....	<u>۷- پیشینه تحقیق</u>
۸.....	الف) پیشینه داخلی
۹.....	ب) تحقیقات خارجی
۱۰.....	<u>۸- روش تحقیق</u>
۱۱.....	<u>۹- ساختار تحقیق</u>

مقدمه

استراتژی ها و برنامه های عملیاتی پیشگیری از جرم نه تنها از جرم و بزه دیدگی پیش گیری می کنند ، بلکه در سطح خرد امنیت ، احساس امنیت عمومی و اجتماعی شهروندان را افزایش می دهند و منجر به ارتقای کیفیتی زندگی آنها می شوند . در سطح کلان نیز منجر به تقویت انسجام اجتماعی و نظم عمومی و کمک به توسعه پایدار کشور ها خواهد شد . احساس امنیت در فضای عمومی شهری در ارتقاء الگوی فعالیت های اجتماعی موثر است و مشارکت بهتر را در صحنه اجتماعی به وجود می آورد . علاوه بر این ، پیشگیری در دراز مدت منجر به کاهش هزینه های سیستم رسمی عدالت کیفری و سایر هزینه های ناشی از جرم می شود و فرصت هایی برای اعمال رویکرد های بشردوستانه و کم هزینه در جرم به وجود می آورد .

امروزه پیشگیری در معنی جاری و متداول آن دارای دو بعد است : پیشگیری یا جلوگیری کردن هم به معنی پیش دستی کردن ، پیشی گرفتن و به جلوی چیزی رفتن و هم به معنی " آگاه کردن هشدار دادن " است ؛ اما در جرم شناسی پیشگیرانه ، پیشگیری در معنی اول آن مورد استفاده قرار می گیرد ، یعنی با کاربرد فنون مختلف به منظور جلوگیری از وقوع بزهکاری ، هدف به جلوی جرم رفتن و پیشی گرفتن از بزهکاری است . اما از نظر علمی پیشگیری ، یک مفهوم منطقی - تجربی است که همزمان از تاملات عقلانی و مشاهدات تجربی ناشی می شود و عنایت انحصاری آن تحدید امکان وقوع مجموع اقدامات مجرمانه از طریق غیر ممکن کردن ، دشوار کردن یا کمتر محتمل کردن آنهاست . ایجاد محیط مساعد برای رشد فضائل اخلاقی ، بالا بردن سطح آگاهی عمومی در همه زمینه ها با استفاده صحیح از مطبوعات و رسانه های گروهی و وسائل دیگر ، آموزش و پرورش و تربیت بدنی رایگان برای همه ، رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه ، پی ریزی اقتصادی صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی جهت ایجاد رفاه و رفع فقر بر طرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه های تغذیه ، مسکن ، کار و بهداشت و تعمیم بیمه ، ایجاد زمینه های مناسب برای رشد شخصیت زن ، احیاء حقوق مادی و معنوی او و حمایت از مادران و کودکان بی سرپرست ، نمونه هایی از بند های اصل سوم و بیست و یکم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران می باشد که به واقع تحقق آنها نمونه هایی از آرمانهای شهر مدینه فاضله می نماید بگونه ای که زمینه بسیاری از جرایم را می خشکاند . جملگی موارد یاد شده در قالب پیشگیری اجتماعی می گنجد ، با این توضیح که " پیشگیری اجتماعی " اقدام های اساسی عمیق و دراز مدت نسبت به افراد و محیط پیرامون آنها را شامل می شود . در این مورد عمدتاً دو نوع رویکرد یا دو نوع طرز تلقی مهم از جنبه نظری

و هم از جنبه عملی مورد توجه قرار گرفته است این دو رویکرد را تحت عنوان رویکرد ساختاری یا معماری و رویکرد تفریحی و سرگرمی در قالب اوقات فراغت مطرح می کنند یعنی به مسائل ساخت و ساز خیابانها، محله ها و شهرکهای جدید و لحاظ مسائل امنیتی در مقابل جرم توجه می شود. رویکرد دیگر مبتنی بر تنظیم اوقات فراغت و مسائل فرهنگی است (نجفی ابرندآبادی، بیتا، ص ۹۵). بدین ترتیب اگر بند های اصول سوم بیست و یکم در سطح جامعه تحقق یابد می توانیم ادعا کنیم که در کشور ما کار آمد ترین شکل از علم پیشگیری (پیشگیری اجتماعی) در حیطه وظایف دولتمردان جمهوری اسلامی ایران است، زیرا که پیشگیری زمینه و علل بسیاری از جرائم را در نطفه خفه نموده، مانع از تحقق وقوع آن می گردد. بنابراین این طیف وسیعی از اقدامات موردی پیشگیری اجتماعی در حیطه اختیارات و وظایف دولتمردان جمهوری اسلامی است، لذا با شناخت صحیح و عملی پیشگیری از وقوع جرم در سطح کشور، ریاست جمهوری با توجه به اصل یکصد و سیزدهم قانون اساسی "مسئولیت اجرای قانون اساسی و ریاست قوه مجریه" میتواند با استناد به بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی خواستار مدیریت و سیاستگذاری قوه قضائیه در امر پیشگیری باشد، مضافاً آنکه نسبت به اجرای اساسی ترین و مهمترین اقدامات پیشگیری (پیشگیری اجتماعی) اقدامات عملی و علمی شایسته ای صورت گیرد^۱.

^۱ وامقی، روشنک ومدنی، سعید؛ جایگاه پیشگیری در نظام جامع رفاه و تامین اجتماعی، فصلنامه حقوق و تامین اجتماعی، ۱۳۸۴، ص ۱۲۳.

بیان مساله

امروزه جرم و ترس از جرم در تمام جوامع به یک نگرانی فراگیر تبدیل شده است. سیاست های رایج نظام عدالت کیفری که با تدابیر سرکوب گر، واکنشی و تنبیهی به دنبال مبارزه با جرم هستند نیز موفقیت هایی کمی داشته است. بحران هایی که نظام عدالت کیفری امروز با آن ها مواجه هستند، حاکی از غیر اثر بخش بودن این تدابیر در حوزه کنترل و مبارزه با جرم است. با این وجود از دهه ۶۰ میلادی و با آغاز رویکرد های عملگرایانه مدیریتی و گسترش جرم شناسی انتقادی (در طول دهه ۶۰ و ۷۰ میلادی) پیشگیری از جرم در مفهوم کارکردی مورد توجه قرار گرفته است.^۲

در این بین پیشگیری امروز در معنی جاری و متداول آن دارای دو بعد است: پیشگیری ی یا جلوگیری کردن هم به معنی پیش دستی کردن، پیش گرفتن و به جلوی چیزی رفتن و هم به معنی آگاه کردن هشدار دادن است؛ اما در جرم شناسی پیشگیرانه، پیشگیری در معنی اول آن مورد استفاده قرار می گیرد، یعنی با کاربرد فنون مختلف به منظور جلوگیری از وقوع جرم و بزهکاری، هدف به جلوی جرم رفتن و پیشی گرفتن از بزهکاری است.^۳ مطالعات و یافته های تحقیقات در قلمرو تاریخ حقوق کیفری نشان می دهد که جوامع بشری برای مقابله با جرم عمدتاً از مجازات، آن هم انواع شدید آن (یعنی پیشگیری کیفری) استفاده می کرده اند اما به حکایت یافته های حقوق کیفری و مکاتب مختلف فلسفی - کیفری این شدت وحدت نظام کیفری نتوانسته است آن طور که انتظار می رفته است منحنی جرایم را مهار کند یا آن را از بین ببرد، از طرفی افزایش جرایم حدود ۲۵ سال پیش تاکنون در پاره ای از کشورها به ویژه در جوامع صنعتی که با پدیده شهر نشینی روز افزون و توسعه افقی و عمودی شهرها و کلان شهرها و نیز نسل دوم حتی سوم مهاجران خارجی دست به گریبان شده است. علاوه بر خسارات مادی، موجب ظهور احساس نا امنی و ترس از بزه دیدگی در بین شهروندان شده است. در نتیجه، این قبیل جرایم کیفیت زندگی مردم را خدشه دار کرده در نهایت فضای فعالیت های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی یعنی پیشرفت جامعه را نا مطمئن و دستخوش اختلال می کند.^۴ با توجه به پیامدهای اخیر بزهکاراست که امروزه درکنار استفاده از نهادهای قهرآمیز و کیفری با توجه به محدود بودن ظرفیت و کار این نهادها، بر پیشگیری و به ویژه پیشگیری مشارکتی تکیه می شود بطوریکه امروزه در سیاست جنایی سازمان ملل متحد، شورای اروپا و نیز در سیاست جنایی بسیاری کشورها، پیشگیری یعنی اتخاذ و اعمال اقدام ها و تدابیر غیر کیفری و غیر سرکوبگر، به منظور جلوگیری از وقوع جرم، دارای جایگاه ویژه ای شده است (پیشگیری غیر کیفری) که این امر خود حکایت از پذیرش یک رویکرد با رهیافت کلان نسبت به جرم و کنترل آن دارد. در این زمینه برگزاری همایش های متعدد بین المللی، منطقه ای و داخلی و اغلب کشورها در مورد پیشگیری از

^۲ ۲۳۲، ۱۹۹۴، Gilling

^۳ رایجیان اصلی، مهرداد، رهیافتی نوبه بنیاد های نظری پیشگیری از جرم، مجله حقوقی دادگستری ۱۳۸۳، ۱۲۳-۱۶۸.

^۴ پور مختار، محمد علی، مسایل قضایی در مدیریت بحران، ۱۳۸۸، ص: ۵۸.

بزهکاری ایجاد نموده، مدیریت آن را به وزارت کشور (مثلاً انگستان) یا به وزارت دادگستری (مثلاً نوروژ، دانمارک) یا به طور مشترک در دو وزارتخانه کشور و دادگستری (مثلاً در فرانسه) محول می کنند. و در بعضی از کشورها نهاد مستقلی را برای اداره و هدایت پیشگیری ایجاد می نماید.^۵

در ایران مطابق با بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، یکی از وظایف قوه قضائیه اقدامات مناسب برای پیشگیری به معنای علمی انحصار قوه قضائیه به عنوان متصدی نمی تواند معقولانه باشد. با وجود آن غالب حقوقدانان به این موضوع پرداخته یا گریز چند داشته اند.

با توجه به اینکه پیشگیری از جرم ضرورتی غیر قابل انکار است و منطقی این است به جای اینکه منتظر بمانیم تا فردی مرتکب جرم شده و سپس طی فرآیندهای پیچیده دادرسی وی را محاکمه و مجازات نماییم، بهتر است از وقوع جرم پیشگیری نماییم. در این زمینه بنظر می رسد که در سیاست جنایی ایران پارادکسی در این زمینه وجود دارد. زیرا از یک طرف قانون اساسی وظیفه پیشگیری از جرم را بر عهده قوه قضائیه نهاده است و از طرف دیگر پیشگیری از جرم سازو کارها و نهاد هایی است که عملاً در قوه مجریه قرار دارند.^۶

امروزه مدل رایج در اکثر کشورها برای اجرای برنامه پیشگیری از جرم "مدل چند نهادی" است. در این مدل بر نامه های پیشگیری از جرم با مشارکت نهاد های مختلف دولتی و مردم نهاد که بر حوزه جرم تاثیر گذار هستند در سطح محلی اجرا می شود. به نظر می رسد که لایحه مذکور نیز این مدل را پذیرفته است. هر چند نقش نهاد های مردم نهاد در آن کمتر است. اهمیت این مساله از آنجا ناشی می شود که در مدل چند نهادی، پیشگیری از جرم به عنوان مسئولیت و وظیفه ای همگانی تلقی شده که به سطح محلی تفویض شود (از بالا به پایین).^۷

با توجه به اینکه اجرای سیاست های پیشگیرانه در ایران می تواند با چالش های متعدد رو برو شود؛ عدم تامین منابع مالی، نبود آمار قابل اطمینان و عدم آگاهی از سیمای جنایی کشور و شهرها، وجود تفکرات سنتی در سازمان ها و در نهایت ارزیابی نتایج بر نامه ها می تواند از جمله این چالش ها باشد. در این خصوص جهت اجرایی نمودن پیشگیری از وقوع جرم برای اتخاذ سیاست های جامع و هماهنگ در زمینه پیشگیری از جرم، نظارت بر اجرای آن و حمایت از مشارکت مردم، نهاد ها و انجمن های مردمی، حمایت سازمانها و نهاد های اجرایی از ارکان اساسی پیشگیری محسوب می شود.^۸

در این راستا در سال گذشته، استان گلستان معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم قوه قضائیه با استفاده از دیدگاه ها و تجربیات صاحب نظران با طراحی مدل بومی اقدام به تشکیل کارگروه های علمی - کاربردی

^۵ شیری، حسین، ایرند آبادی، علی حسین؛ مباحثی در علوم جنایی، ۱۳۸۳، ص: ۴۳-۵۸

^۶ سودمند، حسن، پایان نامه کارشناسی ارشد، واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۶، ص: ۲۲۴

^۷ اردبیلی، ممدعلی، و دیگران، مجله حقوقی دادگستری، ۱۳۸۳، ص: ۱۴-۹۹

^۸ انصاری، ولی الله؛ حقوق تحقیقات جنایی، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۲، ص: ۷۸

مدیریت پیشگیری از وقوع جرم و آسیب های اجتماعی کرده است. از مهم ترین اهداف این کارگروه آموزش و تمرین فرایند علمی مدیریت پیشگیری از جرم، ایجاد وحدت رویه در کارکرد شورای پیشگیری، گسترش ادبیات نظری پیشگیری در گستره ملی، گسترش توان علمی شوراها برای هدایت مقوله پیشگیری در سطح استان و افزایش اثر بخشی اقدامات پیشگیرانه می باشد. که هدف آن کاهش ورودی پرونده ها به محاکم قضایی و قانونی می باشد و به نوعی همه سازمانها و نهادهای ذیربط و نهادهای مردمی به عنوان بازوان قوه قضائیه در اجرایی نمودن قوانین پیشگیری اقدام نمودند.^۹ که علاوه بر اینکه در امر پیشگیری از وقوع جرم به نتایج درخشانی رسیدند بلکه سیاست های اجرایی سازمانها و نهاد های در خصوص کاهش جرم و آسیب با اهداف قانون پیشگیری بیشتر و بهتر منطبق گردید. با توجه به بیان مطالب فوق در حوزه پیشگیری مهم ترین سؤال تحقیق، نقش نهاد های اجرایی استان گلستان در پیشگیری از وقوع جرم با نگاهی به اقدامات دستگاه قضایی استان می باشد.^{۱۰}

یکی از عوامل اصلی افزایش ورودی پرونده ها و مالا جمعیت کیفری زندان ها و در نگاه کلی رشد فزاینده آسیب های اجتماعی که باز خورد همگی منتهی به طرح موضوعات در دستگاه قضایی گردیده عدم اقدام مناسب نهادهای مسئول در پیشگیری کنشی (غیر کیفری) می باشد. به عبارت دیگر، به لحاظ عدم ایفای نقش نهادهای مذکور، مطالبات مردم و بزه دیدگان قهراً از نهاد های مسئول در پیشگیری واکنشی صورت می گیرد. در این راستا؛ جرم انگاری بسیاری از موارد و قوانین موضوعه به ویژه با تعیین مجازات حبس، روند افزایش تعداد زندانیان را موجب گردیده؛ از طرف دیگر؛ تجربه رویکرد پیشگیری واکنشی و بر خورد کیفری دستگاه قضایی با این مقولات در عمل کاهش ورودی پرونده ها و تعداد زندانیان و مهار آسیب های اجتماعی منتهی نگردیده و موجبات تحقق بهداشت قضایی به عنوان حلقه مفقود فراهم نشده است. اگر چه جهت برون رفت از این وضعیت، سیاست هایی چون استفاده از مجازات جایگزین حبس، جرم زدایی از قوانین از سوی مسئولان عالی قضایی به شدت پیگیری گردیده است. ولیکن، تاکنون به لحاظ عدم تبیین سازو کار قانونی آن، استفاده قانونمند از آن در اغلب موارد برای جامعه قضایی در هاله ای از ابهام قرار دارد.^{۱۱} با این حال، با فرض تحقق چنین سیاست هایی با هم این تدابیر مربوط به پیشگیری واکنشی می گردد و یقیناً نخواهد توانست نقش نهاد های مسئول در پیگیری غیر کیفری را به قبل از وقوع جرم ارتباط دارد، ایفا نماید.

بنا بر این، این ضرورت - عدم ایفای نقش موثر از سوی نهاد های اجرایی در پیشگیری کنشی از جرم - که خود باعث افزایش تعداد پرونده ها و زندانیان و آسیب های اجتماعی گردیده ایجاب نمود که با نگاه

^۹ زینالی، حمزه؛ پیشگیری از بزهکاری و مدیریت آن در پرتو قوانین، فصلنامه علمی - پژوهشی، دانشگاه توانبخشی، زمستان ۱۳۸۱

^{۱۰} معظمی، شهلا؛ نهمین کنگره سازمان سلامت حد در زمینه پیشگیری ۱۳۷۹، ص: ۳۴-۳۸

^{۱۱} معظمی، شهلا؛ نهمین کنگره سازمان سلامت حد در زمینه پیشگیری از جرم اصلاح مجرومین، ۱۳۷۹، ص: ۳۴-۳۸

کاربردی و با الزامات قانونی موجود در قوانینی موضوعه به نقش موثر نهاد های اجرایی در این پیشگیری پرداخته شود .

اهمیت و ضرورت

اصولاً هدف اصلی جامعه حفظ حقوق عمومی، گسترش و اجرای عدالت و تامین آزادی های فردی و اجتماعی است که برای نیل به آن، به هر طریق موجه غیر قضایی ، مطلوب به نظر می رسد . علاوه به اقدامات تعقیبی و جزایی که براساس آن متهمین و متجاوزین به کیفر می رسند ، اقدامات ارشادی ، تامینی و بازدارنده می تواند زمینه مناسبی برای جلوگیری از تکوین جرایم باشد. بدیهی است ایجاد نظم و امنیت عمومی از وظایف قوه مجریه به شمار می آید . به دیگر بیان ،وظیفه اصلی یک نظام سیاسی ، پشتیبانی همه جانبه از زندگی فردی ،اجتماعی ،سیاسی ،مادی و معنوی همه شهروندان بویژه پاسداری از آسایش و امنیت تک تک آنان در اجتماع است . مشروعیت یا حقانیت نظام سیاسی پیوند مستقیم با کارایی یا قاطعیت این حمایت دارد . یعنی پشتیبانی منظور دستیابی به اهداف مربوط به تامین رفاه، جهت نیل به مقصود ، دولت گروهی از موسسات و نهادها را که باتفاق یکدیگر در مورد مولفه های رفاهی شهروندان تصمیم گیری و آنها را حسب اولویت طبقه بندی می کنند بکار می گیرد . گروهی که امروزه به سیستم رفاه موسوم است .

آن چه پیش از همه یک شهروند از نظام سیاسی ،دولت یا قدرت حاکم توقع دارد ، پاسداری از امنیتش است . امنیت به مفهوم گسترده آن . یعنی حفظ جان ، مال و حیثیت تک تک شهروندان ، تامین آزادی های فردی و عمومی ، داشتن بیمه های اجتماعی ، شغل و مسکن و بسیاری از نیاز های دیگر مانند حق آموزش مناسب از کودکان تا دانشگاه برای همگان و حق مسافرت در زمان ما جزئی است از کل مفهوم حق امنیت و حمایت شهروند جامعه سیاسی. اگر نظام سیاسی قادر نباشد که از امنیت شهروندان پاسداری کند و به این منظور گروه ها برای دفاع از خواست ها و پاسداری از امنیتشان دست به تشکیل می زنند وسازمان های دفاعی مربوط را ایجاد میکنند . از این جا بی اعتمادی و بی اعتقادی به نظام سیاسی آغاز شده و مشروعیت قدرت حاکم ، کم کم زدوده می شود .

امروزه خواسته تامین امنیت در همه زمینه ها به آن درجه اهمیت یافته که هر چیزی که بخواهد آن را مختل سازد ، غیر قابل تحمل بنظر می آید . امنیت به یک نیاز مبرم تبدیل گشته که هدفش تضمین دارایی های افراد و کاهش تشویش محسوس افراد در برابر بی ثباتی آینده است . نتیجه اینکه امنیت در همه ابعاد آن اعم از امنیت قضایی، سیاسی و اجتماعی یا به عبارت دیگر حاکمیت نظم و قانون ، موجب امید به آینده و در نتیجه موجب رشد فعالیت ، تلاش و خلاقیت انسان می گردد . بنا براین یکی از علل ضرورت وجوی پیشگیری اجتماعی ،عدم تناسب نظام کیفری با وظایف محوله به آن می باشد . بار ماموریت این نظام بی اندازه زیاد شده ،در نتیجه کارایی آن مورد تردید قرار گرفته است . بنا براین وجود یک نهاد کمکی در جوار عدالت کیفری ،ضروری بنظر می رسد . باری در جایی که قانون کیفری می تواند جای خود را به اقدام

اجتماعی بدهد بدون اینکه برای امنیت جامعه یا آزادی ها زیان بار باشد ضروری است که این جایگزینی صورت بگیرد .

اهداف تحقیق

الف) اهداف کلی

شناخت نقش نهاد های اجرایی استان گلستان در پیشگیری از وقوع جرم با نگاهی به اقدامات دستگاه قضایی استان .

ب) اهداف فرعی

الف : تبیین مفهوم حقوقی پیشگیری از وقوع جرم و تعیین حوزه صلاحیت نهاد های اجرایی (دولتی) در امر پیشگیری از جرم

ب: تبیین نقش قانونی نهاد های اجرایی دولتی و وظیفه مندی موثر آنها در پیشگیری از وقوع جرم

ج: کاهش ورودی پرونده های کیفری به مراجع قضایی و کاهش جمعیت زندان ها توأم با ارتقاء احساس امنیت در جامعه.

د: توانمند سازی نهاد های دولتی در امر پیشگیری از جرم با استفاده از راهکار های اجرایی

سوالات تحقیق

الف : پیشگیری از وقوع جرم در مفهوم سازمانی به چه معنا است ؟

ب: چه نهاد های اجرایی در پیشگیری از وقوع جرم با رویکرد کنشی مسئول می باشد ؟

ج: با چه روشهایی می توان پیشگیری از وقوع جرم را در حالت مشارکتی محقق نمود ؟

فرضیات تحقیق

الف) پیشگیری از وقوع جرم در مفهوم سازمانی بدین معناست که با مشارکت نهاد های مختلف دست اندر کار در زمینه اجرای عدالت ، به این علم دست یافت .این مدل که از آمیزه های مالکیت عدالت ترمیمی و اجرای عدالت کیفری ، مشارکتی می باشد با مشارکت سازمانهای مسئول و جامعه محلی محقق می شود.

ب) کلیه سازمانهایی که به لحاظ قانونی مکلف به مداخله در امر پیشگیری می باشند اعم از دادگستری سازمان زندانها و... و نیروی انتظامی ، وزارت کشور و ادارات ذیربط و... در اجرای سیاست های جنایی مشارکتی پیشگیرانه دخیل باشند

ج) با اعمال روشهای پیشگیری وضعی، اجتماعی در جامعه و تقسیم کار فی مابین نهادهای مذکور می توان امر پیشگیری را محقق نمود .

کاربرد تحقیق

الف) کاربرد های تحقیق در حوزه تقنینی

قوه مقننه با شناسایی مفاهیم پیشگیری و با تاکید بر نقش موثر نهاد های دولتی در امر پیشگیری ، به وضع قانون پرداخته و در بعد نظارتی به ایفای وظایف قانونی دولت در امر پیشگیری نظارت نماید .

ب) کاربرد تحقیق در حوزه اجرایی

با توجه به اینکه بیشتر ظرفیت های موجود در امر پیشگیر او نوع کنشی به نهاد های اجرایی ارتباط دارد ، قوه مجریه می تواند با ابزار های اجرایی غیر کیفری که در اختیار دارد با از بین بردن زمینه های ارتکاب جرم و بازسازی زیر ساخت های ضروری جامعه به نحو موثری در پیشگیری از وقوع جرم ایفای نقش نماید .

ج) کاربرد های تحقیق در حوزه قضایی

قوه قضائیه می تواند با تعامل با نهاد های اجرایی و ارایه راهکار و آموزش های لازم در امر پیشگیری کنشی نهاد های دولتی موثر واقع شود .

پیشینه تحقیق

هر چند ، سابقه پیشگیری از وقوع جرم قدمتی به تناسب وضع قوانین کیفری در جوامع بشری داشته ، زیرا نقش تعیین مجازات برای هر فعل یا ترک فعلی به منزله آگاه سازی مردم و بازدارندگی عام از ارتکاب جرم است ، ولیکن ؛ با گذشت زمان و رشد و تعالی حکومت ها ، این نکته آشکار گردید که برای کاهش آمار جرایم ، وضع مجازات ها موثر نبوده ، بلکه باید زمینه ارتکاب جرم را از بین برد . در این زمان ؛ مباحث جدید پیشگیری از نوع کنشی مطرح و نقش دولت ها در این زمینه برجسته گردید . مع الوصف ، آنچه تا کنون با نگارش کتب و مقاله در خصوص پیشگیری به آن پرداخته شده ؛ بیان کلیات نظریه هایی در موضوع پیشگیری به معنای عام کلمه اعم از کیفری و غیر کیفری بوده است و به موضوع تحقیق حاضر با تبیین کار کرد قانونی نهاد های مسئول دولتی (اجرایی) در امر پیشگیری از جرم با رویکرد کنشی و خاصه اقدامات موثر برخی نهادهای اجرایی با نگاه بومی ، نه در قالب کتاب بلکه به اختصار در مقالات پرداخته شده است و این امر در عمل موجب گردیده که نهاد پیشگیری در ایران در سطوح ملی و استانی و منطقه ای از کارایی چندانی برخوردار نباشد .

الف) پیشینه داخلی

حیدری، کارگر و دیگران (۱۳۹۰) ، در پژوهشی با عنوان پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی به این نتیجه رسیدند که با توزیع متعادل کاربری های مختلف در سطح شهر از یک سو می تواند باعث افزایش نظارت اجتماعی و مناطق خلوت شهر و از سوی دیگر باعث کاهش بروز جرایم پیشگیری کرد .

افراسیابی (۱۳۸۸)، در مقاله ای با عنوان رویکرد مسئله محور به پیشگیری از جرم در پلیس ایران پرداخته که به نتایج بدست آمده رسید که اجرای پیشگیری نیاز به ساز و کار لازم دارد، نهاد پلیس و دیگر نهاد های عمومی و خصوصی در یک فضای تعقل و تلاش جمعی می توانند به شناسایی چالش ها پردازد. در این راستا بابایی، نجیبیان (۱۳۹۰)، در پژوهشی با عنوان چالش های پیشگیری وضعی از جرم پرداختند که به این نتیجه رسیدند جابه جایی جرم، امری است که سبب تغییر عل مجرمانه در زمان، مکان، شیوه ی ارتکاب وقوع جرم ارتكابی می شود، به عنوان یکی از چالش ها با ید مورد توجه قرار گیرد. همچنین در این زمینه مجتهدی، (۱۳۸۹)، در پژوهشی به بررسی نقش دولت، مردم و پیشگیری از وقوع جرم پرداخته نتایج پژوهش نشان می دهد آگاهی مردم از اهداف دولت و همسو بودن با خواسته های مردم در پیشگیری از وقوع جرم شرط اول موفقیت می باشد.

رایجیان اصلی (۱۳۸۳)، در مقاله ای با عنوان رهیافتی نو به بنیان های نظری پیشگیری از جرم پرداخته است. همچنین شیری، نجفی ابرند (۱۳۸۷)، در مقاله ای با عنوان بررسی لایحه پیشگیری از وقوع جرم با رویکرد انتظامی پرداخته نتایج نشان می دهد که با به کار گیری نیروی غیر کیفری می توان به اهداف پیشگیری بهتر و بیشتر نزدیک شویم.

(ب) تحقیقات خارجی

بکر (یکی از صاحب نظران ارزیابی پیامد های اجتماعی در انجمن بین المللی ارزیابی پیامد های اجتماعی، ارزیابی پیامد های اجتماعی را فرایند شناسایی پیامد های آتی یک عمل در دست انجام یا پیشنهادی که به افراد، سازمان ها و سیستم های کلان مربوط می شود، تعریف می کند (بکر وونکلی، ۱۳۸۸، ۱۱). گسن، ریمون (۱۳۷۶)، مقاله ای با عنوان روابط میان پیشگیری وضعی و کنترل بزهکاری، ترجمه دکتر علی حسین نجفی ابرند آبادی، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۱۹ و ۲۰، سال ۱۳۷۶.

بکر، هنک وفرنک وونکلی (۱۳۸۸)، کتاب راهنمایی بین المللی برآورد های پیامد های اجتماعی.

کلارک (۱۹۹۷)، کتابی با عنوان پیشگیری از جرم موقعیتی و انتخاب عقلانی.

کرافورد (۲۰۰۷)، کتابی با عنوان پیشگیری از جرم و ارتباطات ایمنی.

مورگان و رینر (۲۰۰۴)، کتابی با عنوان کتاب جرم شناسی. آکسفورد.

گیلینگ (۱۹۹۴)، کتابی با عنوان پیشگیری از جرم چند آژانس در بریتانیا: مشکل از مبارزه با موقعیتی و راهبردهای اجتماعی.

هاگس (۲۰۰۱)، کتابی با عنوان پیشگیری از جرم، در مک لوگین

کرو (۲۰۰۰)، کتابی با عنوان پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی: کاربرد طراحی معماری و مفاهیم مدیریت فضا.

سیگل (۲۰۰۸)، کتابی با عنوان جرم شناسی

روش تحقیق

روش تحقیق و گردآوری اطلاعات مورد نیاز تحقیق یکی از مراحل اساسی آن است. روش‌های گردآوری اطلاعات را به طور کلی به طبقه می‌توان تقسیم کرد:

- روش‌های اسنادی و کتابخانه‌ای

- روش‌های میدانی.

کتابخانه مخزن ارزشمند و متمرکزی از مجموعه معارف بشری است که تجارب، دانش، معلومات و آگاهی‌های نوع بشر را که حاصل کاوش‌های علمی انجام شده در طول تاریخ است، در معرض استفاده جویندگان و پویندگان علم و دانش قرار می‌دهد. روش کتابخانه‌ای در تمام تحقیقات علمی مورد استفاده قرار می‌گیرد و در بعضی از آنها موضوع تحقیق از نظر روش، از آغاز تا انتها متکی بر یافته‌های تحقیق کتابخانه‌ای است.

«پژوهش اسنادی، پژوهش مبتنی بر شواهد برگرفته از مطالعه اسناد؛ مانند آرشیوها یا آمار رسمی است»^{۱۲}. بسیاری از اوقات، اصطلاح تحقیق کتابخانه‌ای را به جای پژوهش اسنادی به کار می‌برند، که به نظر، اصطلاح دقیق و درستی نیست؛ زیرا منظور از مطالعات کتابخانه‌ای، مطالعاتی است که موضوعات مورد مطالعه در اختیار و دسترس محقق قرار نداشته و غالباً مربوط به گذشته‌ای دور یا نزدیک می‌گردد و محقق از اسناد و مدارک زمان‌های پیشین که در کتابخانه‌ها موجود می‌باشند، استفاده می‌کند.

در این روش منابع اصلی مورد استفاده، کتب و مدارک منثور و منظومی است که از دوره‌های گذشته به جای مانده و جدیداً از اسلاید، فیلم و سایر تکنولوژی‌های ضبط وقایع تاریخی نیز در پژوهش اسنادی استفاده می‌شود. اسنادی که در پژوهش اسنادی مورد استفاده قرار می‌گیرند عمدتاً شامل اطلاعات و نتایجی است که توسط نویسندگان و پژوهش‌گران قبلی در حوزه مورد بحث فراهم گردیده‌اند^{۱۳}.

اما آنچه معروف است اینکه؛ پژوهش اسنادی اعم از اسنادی و تاریخی است؛ به همین جهت در این نوشتار تحقیق کتابخانه‌ای به عنوان یکی از اقسام تحقیق اسنادی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

در بسیاری از تحقیقات، به همان اندازه که به تهیه داده‌های کاملاً جدید توجه می‌شود، به گردآوری و تحلیل اطلاعات از کارهای دیگران نیز ابراز علاقه می‌شود. «یکی از انواع فرعی پژوهش اسنادی عبارت است از تحلیل مجدد مجموعه‌ای از داده‌ها و نتایج تحقیقات گزارش شده، توسط نویسندگان دیگر. پژوهشگران می‌توانند داده‌های برگرفته از این گونه اطلاعات را مورد استفاده قرار داده و یا دوباره تحلیل کنند و آن اطلاعات را برای کمک به حل مسأله پژوهشی معین به کار برند»^{۱۴}.

^{۱۲} مجدفر، روش‌های تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی. تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۸۲، ص: ۲۷۶.

^{۱۳} گیدنز، درآمدی بر مبانی جامعه‌شناسی، انتشارات نی، ۱۳۷۸، ص: ۷۲۶.

^{۱۴} همان: ۷۲۷.

زمینه‌های مورد استفاده از روش اسنادی: پژوهش اسنادی همان‌طور که ذکر شد بر مبنای استفاده از اسناد و مدارک است و زمانی مورد کاربرد است؛ که یا تحقیقی تاریخی در دست انجام باشد و یا آن‌که تحقیق مرتبط با پدیده‌های موجود بوده و محقق درصدد شناسایی تحقیقات قبلی در مورد آن موضوع برآمده باشد و یا آنکه پژوهش، نیاز به استفاده از اسناد و مدارک را ایجاب نماید و در اصطلاح آن‌که بخواهیم در یک زمینه خاص، مأخذیابی کنیم.^{۱۵}

کاربرد روش اسنادی در مأخذیابی: اصالت یک تحقیق اسنادی به منابع حائز اهمیت است که از آنان استفاده می‌شود. مأخذ مورد استفاده در تحقیقات اسنادی و کتابخانه‌ای سه دسته هستند: کتب؛ مجله‌ها و نشریات ادواری؛ شامل روزنامه‌ها و سایر مجله‌های عمومی و تخصصی‌اند؛ اسناد.

با عنایت به موارد مطرح شده؛ روش غالب در این پژوهش روش اسنادی بوده و مبنای عمل، تحلیل داده‌های ثانویه و فراتحلیل می‌باشد. لازم به ذکر است که در روش اسنادی و یا به تعبیر دقیق‌تر در روش تحلیل داده‌های ثانویه، داده‌ها و اطلاعات قبلاً از سوی مراکز علمی ساماندهی، تولید، منتشر و یا حداقل به صورت گزارش‌هایی تحقیقی در کتابخان‌ها نگه‌داری می‌شوند. بنابراین از طریق روش اسنادی و تحلیل ثانویه می‌بایست بر مبنای اهداف و سؤالات مطرح شده و در قالب فیش برداری موضوعی، و با طبقه بندی اطلاعات و تحلیل و فراتحلیل اطلاعات و داده‌ها بر مبنای اهداف تحقیق به سؤالات مطرح شده پاسخ داد. با توجه به استفاده از روش تحلیل ثانویه و اهمیت این روش در انجام این پژوهش، می‌بایست به تعریف تحلیل ثانویه پرداخته شود. هوشنگ نائی با استناد به نظر محققان دیگر معتقد است «داده‌هایی که مؤسسات یا محققان دیگری گردآوری کرده‌اند و می‌توان به اقتضای مسأله‌ی مورد مطالعه، از آنها سود جست، «تحلیل ثانویه» می‌گویند.^{۱۶}

تحلیل ثانوی به تحلیل داده‌هایی اطلاق می‌شود که قبلاً محقق دیگری برای هدفی غیر از موضوع مطالعه جاری آنها را جمع‌آوری کرده است. در تحلیل ثانوی محقق می‌تواند تحقیق مورد نظر خود را ادامه دهد. لازم به ذکر است که بر مبنای تحلیل ثانویه داده‌ها، می‌توان به سؤالات تحقیقی، پاسخ‌های علمی و کاربردی ارائه نمود.

ساختار تحقیق

این تحقیق از چهار فصل تشکیل شده است در فصل اول به بررسی کلیات و مفهوم و تاریخچه پیشگیری از وقوع جرم پرداخته شده همچنین در فصل دوم تمامی نهادها و سازمانهای دولتی و غیر دولتی در بحث پیشگیری از وقوع جرم را مورد بررسی قرار داده در فصل سوم نهاد های خاص نظارتی در بحث پیشگیری

^{۱۵} ساروخانی، ۱۳۸۳، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، انتشارات دانشگاه تهران، ص ۲۵۶

^{۱۶} رضایی، جامعه‌شناسی نخبه‌کشی، نشر نی، تهران، ۱۳۷۷، ص: ۴۸.

و کلیه اقدامات پیشگیری را مورد بررسی و تحلیل قرار داده شده و در فصل چهارم نتیجه گیری به عمل آمد است .

مبحث اول: مبانی و مفهوم پیشگیری

از واژه پیشگیری تعاریف، تفاسیر و طبقه بندی های مختلفی بعمل آمده است . کلیه تعاریف معموله از پیشگیری به دنبال یک هدف می باشند و آن حفظ و صیانت از امنیت فردی و اجتماعی است . در گفتار های آتی ، ضرورت پیشگیری و چگونگی پیدایش واژه پیشگیری در طول تاریخ مورد بررسی قرار خواهد گرفت . ۱ ÷

فصل اول: پیشینه، مفهوم و اشکال پیشگیری

گفتار اول: تاریخچه پیدایش پیشگیری

از منظر تاریخی ، مفهوم پیشگیری همواره وجود داشته و جوامع مختلف ولو بطور نا خود آگاه در صد اجتناب از اثر زیانبار جرایم بوده اند . لیکن در غرب ، مباحث علمی و مبتنی بر اندیشگی در قرن هجدهم میلادی تجلی یافت و در این راستا نظرات دو تن از اندیشمندان این قرن تاثیر بسزایی در نظامند شدن این واژه گذاشت . سزار بکاریا نخستین کسی است که پیشنهاد می کند برای کاهش میزان جرایم ، بجای کیفر بزهکاران ، با تحول در وضع اقتصادی و اجتماعی جامعه موجب ارتکاب جرم از میان برداشته شود . برای مثال بکاریا روشنایی خیا بان ها و گشت و مراقبت پلیس را تدبیری موثر برای ممانعت از غلیان امیال بر انگیزاننده جرم می پندارد و یا توصیه می کند برای کاهش موارد ورشکستگی ، به شیوه تخصیص اعتبارات مالی سرو سامان داده شود . " تامین روشنایی شبها به هزینه دولت ، گماردن پاسبان در محله های مختلف شهر ، ایراد سخنرانی های ساده درباره اخلاق مذهبی در سکوت و آرامش مقدس معابد تحت حمایت عموم ، ایراد خطابه هایی در دفاع از مصالح عمومی و فردی در مجامع ملی ، مجلس شورا و در جایی که مقام حکومت جلوه می کند ، تمام این تدابیر ، شیوه های موثری برای پیشگیری از غلیان جوش و خروش مردم بشمار می رود . این گونه امور یکی از فعالیت های اساسی مامورانی را تشکیل می دهد که فرانسویان آن را پلیس می نامند . می خواهید از وقوع جرم پیشگیری کنید بکوشید تا معارف با آزادی همراه باشد . هر چه علوم رواج بیشتری پیدا کند ، زیان آن کمتر و سود آن بیشتر خواهد بود^{۱۷} .

^{۱۷} معظمی، شهلا، نهمین کنگره سازمان سلامت حد در زمینه پیشگیری از جرم، ۱۳۷۹، ص: ۱۱۳.

وسیله ای دیگر که از وقوع جرایم پیشگیری می کند اتخاذ آن چنان سیاستی است که شورای مجری قوانین بیش از آنکه به تباهی و فساد تن در دهد مصلحت خود را در احترام به قانون بجوید. وسیله دیگر از جرایم ، پاداش دادن پرهیزگاری است . تا کنون تمام قوانین ملت ها هم زبان در این باره سکوت کرده اند . اگر پاداش نیکی که فرهنگستان به یابندگان حقایق سودمند اعطا می کنند بر دامنه گسترده و بر تعداد کتاب های برجسته افزوده است ، چرا پاداش هایی که به دست نیکوکار فرمانروا توزیع می شود به شمار اعمال پرهیزگارانۀ نیفزاید ؟ سکه افتخار در دست فرزندان هرگز تقلیل نمی یابد و پیوسته ثمره ای نیکو به بار می آورد ... سرانجام مطمئن ترین و در عین حال دشوارترین وسیله ای که می تواند در پیشگیری از وقوع جرایم بکار رود تکمیل موازین آموزش و پرورش است . موضوعی بسیار گسترده که به کشتاری بی حاصل تبدیل شود که تنها اینجا و آنجا تنی چند از فرزندان به کشت آن همت گمارند تا دوران بعید سعادت همگان فرا رسد با طبیعت حکومت رابطه ای تنگاتنگ پیدا می کند ..."

انرکو فری نیز پس از اعلام قانون اشباح جنایی و با استتاج از آنکه کیفر ها بدون اثر پیشگیری عمومی هستند به ارائه یک برنامه وسیع اقدامات پیشگیری پرداخته است که آن را قائم مقام های کیفری یا هم ارز های کیفر خوانده است . به نظر او این جانشین ها باید به ابزار های اصلی دفاع اجتماعی تبدیل شوند ، زیرا پادزهر های عالی ای برای عوامل اجتماعی بزه محسوب می شوند.^{۱۸}

" نظر به اینکه کیفر ها بر خلاف آنچه دانشمندان حقوق جزای مکتب کلاسیک و قانون گذاران و عامه مردم تصور کرده اند ، اکسیری نیست که درد های اجتماعی را درمان کند ، بلکه مبارزه با بزه اثر بسیار محدودی دارد ، طبیعی است که جامعه شان جنایی خواستار دفاعی دیگری گردند که بتواند عوامل مولد جرم را از بین برده و از وقوع بزه جلوگیری نماید با ساختن چند آبریز گاه ، در چند محل مناسب بهتر از جریمه نقدی و حبس تکدیبری می توان نظافت شهر را تامین نمود هر کس می داند کارگر بیشتر کار خواهد کرد اگر مزد او به نسبت کار کرد او پرداخته شود (کار گرانی که مزد دریافت می دارند بیش از کار گران روز مزد کار می کنند) و بسیاری از صاحبان صنایع صنایع برای بهره برداری بیشتر از قدرت کارگران آنها را به صورت کار مزد استخدام می کنند (یا آنها را در منافع تولیدی سهم می نماید) و به این ترتیب سطح تولید و درآمد ، بهتر بالا می رود . فعالیت پر شر و شور و مخرب کودکان را می توان به سرگرمی ها و بازی های مخصوص تبدیل کرد که برای رشد بدنی و روحی آنها مفید واقع شود و حال آنکه با امر و نهی

^{۱۸} زراعت ، عباس ، شرح قانون مجازات اسلامی ، انتشارات دانشوران ، ۱۳۸۲ ، ص: ۵۵-۵۷.

بیهوده و سعی در اختناق یا تنبیه کودکان انجام داده ایم . به همین مناسب کار در بیمارستان ها و زندان ها یک وسیله بسیار مفید انضباطی است که از غل و زنجیر موثر تر است . کدبانوی باهوشی توجه پیدا کرد که برای جلوگیری از شکستن ظروف غذا خوری، فوق العاده مخصوص در اختیار خدمتگذاران منزل قرار دهد که از آن ممر ، تاوان ظروف شکسته را بپردازد و اگر ظرفی را نشکند فوق العاده مزبور به خودشان تعلق می گیرد . با این تدابیر موثر خدمتگزاران را وادار به رعایت دقت کافی در امر خانه داری می نمود^{۱۹}. خلاصه نظر به اینکه کیفرها ، از لحاظ اجتماعی ، وسیله ناچیزی است که نمی تواند جوابگوی این نیازمندی باشد باید به تدابیر دیگری متوسل شد که جایگزین کیفرها گردد و تمنیات اجتماعی را بر آورد و این همان است که آن را هم ارزشهای کیفرها با قائم مقام کیفری نامیده اند . مادام که در بنای اجتماعی تحولی اصولی ، بر اساس اقتصادی و سپس اخلاقی و سیاسی و حقوقی ، بر حسب مفروضات و پیش بینی های جامعه شناسی پدیدار نشود ، وقوع بزه اجتناب ناپذیر است و ما ایمان داریم که اگر این تدابیر ، در هر جای دنیا ، قدرت موثر پیشگیری خود اعمال نماید، جرمی وقوع نخواهد یافت^{۲۰} .

^{۱۹} گراهام، جان . استراتژی های پیشگیری از جرم در اروپا و امریکا ، دانشگاه تهران ، بیتا ، ص: ۹۳-۱۱۳

^{۲۰} آشوری، محمد؛ جایگزین های زندان یا مجازات بینابین ، انتشارات نشر گرایش ، ۱۳۸۲ ، ص: ۵۶.